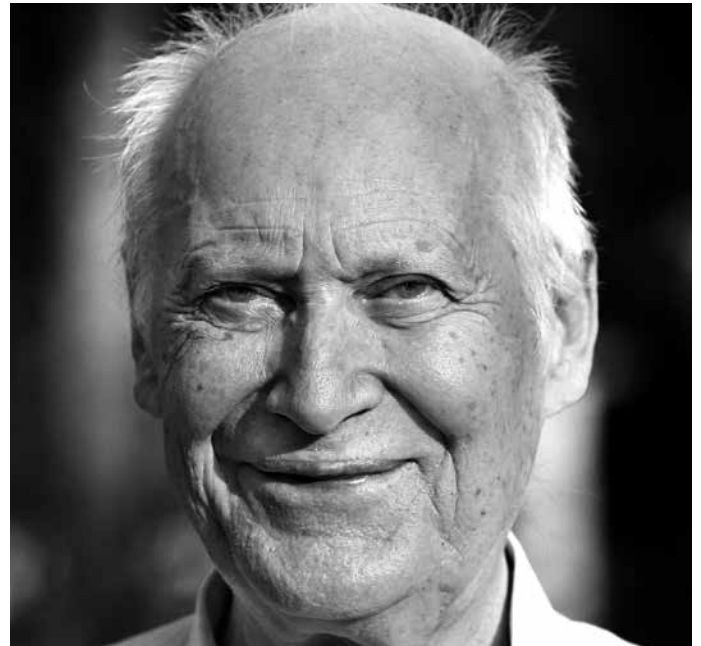

In memoriam: Bert Hellinger

Een invloedrijke én omstreden leermeester

TEKST: MIRJAM DIRKX • BEELD: UITGEVERIJ HET NOORDERLICHT

Bert Hellinger, grondlegger van het Systemisch Werken, overleed op 19 september 2019 op 94-jarige leeftijd. Met zijn gedachtegoed is hij een leermeester geweest voor Phoenix Opleidingen, ondanks dat weinig van onze trainers direct door hem geschoold zijn. Zijn systemische en fenomenologische manier van kijken – beschreven in boeken als *De verborgen dynamiek van familieopstellingen*, *De kunst van het helpen*, *De maat van het hart* en *Erkennen wat er is* – heeft onze manier van werken diepgaand beïnvloed.

Hellinger werd geboren in een katholiek Duits gezin, tussen de twee wereldoorlogen in. Zijn ervaringen als Duits soldaat in de oorlog, waar dood van een alomtegenwoordige aanwezigheid was, en zijn ervaringen als priester in Zuid-Afrika, zijn van grote invloed geweest op zijn latere werk als psychotherapeut. Gedurende zijn jaren in Zuid-Afrika maakte hij kennis met de Zulu gemeenschap en haar tradities en rituelen; het kijken naar systemische wetmatigheden heeft daar een belangrijke basis. Ook raakte hij betrokken bij interracial trainingen rondom groepsdynamica. Dit alles zette hem aan om uit te treden als priester en zich verder te ontwikkelen als psychotherapeut. Hij

bestudeerde onder andere de fenomenologie, het werk van Nagy, Gestalttherapie, oertherapie, Transactionele Analyse, Ericksoniaanse hypnotherapie, psychodrama en NLP. Daarop voortbouwend, ontwikkelde hij zijn eigen werkwijze, waarbij hij met representanten de systeemdynamieken in families en organisaties zichtbaar maakte.

SCHATPLICHTIG

Wat zijn werk voor ons groots maakt, was zijn vermogen om individuele vraagstukken terug te voeren naar het functioneren van het systeem als geheel. Daarbij kwamen ieders rol en verantwoordelijkheid in een ander daglicht

te staan, zoals de meerdimensionale kijk op de rol van dader en slachtoffer of de afgebakende plek en verantwoordelijkheden van ouders en kinderen. Groots ook was zijn inclusieve visie op menselijke systemen. Alles en iedereen hoort erbij, een principe dat ver voorbijgaat aan goed of fout. Geen eenvoudig uitgangspunt om voor te leven; alles wat pijnlijk is geweest en iedereen die ons pijn heeft gedaan, houden we liever buiten de deur. Een oordeel over de ander of het andere is eenvoudiger dan erkennen dat we zelf ook pijn doen. Maar wel een uitgangspunt wat een grotere ruimte opent, waarbinnen vastlopende patronen kunnen ontspannen. Ook Hellingers lef om te werken met 'dat wat verschijnt' – zijn

fenomenologische benadering – is iets waar wij hem schatplichtig zijn.

DE GEVALLEN LEERMEESTER

Bert Hellinger is niet alleen leermeester, maar ook een 'gevallen leermeester'. Zijn manier van werken kent veel navolging maar riep op enig moment ook controverse op. Een aantal van zijn collega's nam publiekelijk afstand van zijn manier van werken in de *'Potsdamer Erklärung'*. Ze distantieerden zich hierin bijvoorbeeld van mystificerend taalgebruik en te stellige verklaringen, zoals zijn standpunten rondom gender en relatiepatronen. In Duitsland volgde groot onbegrip toen Hellinger zich in zijn boek *Gottesgedanken* tot Hitler richtte met de woorden: 'Velen noemen je een onmens, alsof er ooit iemand is geweest die men zo noemen mag. Wanneer ik jou waardeer, dan waardeer ik ook mijzelf. Wanneer ik jou verafschuw, dan verafschuw ik ook mezelf. Mag ik je dan liefhebben? Moet ik je misschien liefhebben omdat ik anders ook mezelf niet liefhebben kan?' Dat hij daarnaast ook een tijdje in het voormalige woonhuis van Hitler verbleef, heeft zeker niet bijgedragen aan begrip voor zijn principiële denkbeelden. En misschien zette ook zijn manier van werken, met een zekere uiterlijke distantie en koele beschouwelijkheid, hem op afstand. Of was deze val sowieso onoverkomelijk? En vraagt mateloze bewondering maatschappelijk gezien om een tegenwicht, zodat het evenwicht hersteld wordt – om in systemische termen te spreken?

EEN EIGEN ANTWOORD

In al deze controverses blijven zijn werkwijze en teksten voor ons overeind staan. Het merendeel van zijn boeken ademt een genuanceerde wijsheid, met

een grote hartsbetrokkenheid naar het hele systeem. Het vraagt, zoals bij alle leermeesters die ons voorgingen, een persoonlijk en hedendaags antwoord van ons. Hoe nemen we de wijsheden uit Hellingers werk mee en hoe geven we er ons eigen antwoord op, in de wereld van nu? We legden deze vragen voor aan Morten Hjort, de huidige eigenaar-directeur van Phoenix Opleidingen. Morten: 'Bert Hellinger heeft de basis gelegd voor begrippen zoals ordening en plekbesef. Dat heeft Phoenix gevoed in onze kijk op de systemische wetmatigheden. Hoe wij nu over ordening en plekbesef schrijven, in *Passe-partout* bijvoorbeeld, is op gang gekomen dankzij zijn gedachtegoed. Naast de systemische ordening, hebben wij ook de ordeningsprincipes van het leven en van de weg van de mens gezet. Zijn gedachtegoed komt daarmee in een groter perspectief te staan, passend bij onze eclectische manier van werken waarbij we putten uit meerdere stromingen. Zo gebruik ik wel Hellingers rijke tekst 'lieve vader, lieve moeder...' in de opleiding Systemisch Werken, maar bied ik ruimte om de zinnen net iets te veranderen waar dat nodig is, anders wordt het voor mij wat te plat.'

DE TIJDSGEEST

Morten: 'Mijn gesprekken met mijn collega Joke Goudswaard hebben me geholpen om Hellingers ergoed te plaatsen in de tijdgeest. Hij sprak zelf ook over het onontkoombare in de tijd. Zijn radicale gedachtegoed over daders en slachtoffers vind ik gewaagd en dapper en ook passend in naoorlogs Duitsland; hij gooide een baksteen in onze menselijke hoop dat het aan een paar slechteriken ligt. Zo lees ik ook zijn uitspraken over Hitler. Het donkere is in iedereen, zegt hij eigenlijk. Dat vind ik mooi, al is het niet makkelijk te verteren.

Ik kan zelf ook voelen dat ik – was ik in '38 geboren – niet weet aan welke kant ik zou zijn beland, met al mijn jeugdige agressie. Of, denkend aan mijn opa, die van me wegkeek als ik hem vroeg naar zijn daden voor het verzet en slechts antwoordde met "ik stond misschien wel aan de goede kant, maar er zijn slechte dingen gebeurd". Hellinger zei de dingen soms wat hoekig, maar hij opende ook nieuwe perspectieven rondom gevoelige onderwerpen zoals incest. Zijn visie dat je moest kijken waar nog niet naar gekeken werd – de focus verplaatsend van alleen dader-slachtoffer naar de dynamiek in het hele gezinssysteem – opent nog steeds een grotere ruimte die ook het slachtoffer meer recht doet.'

HET SYSTEMISCHE GEDACHTEGOED BIJ PHOENIX

Morten: 'Wat wij hebben toegevoegd aan Hellingers ergoed, is het werken vanuit de ontmoeting. Als je kijkt naar zijn werkwijze, dan lijkt het alsof hij dat minder deed; hij maakte zijn eigen overdracht in de ontmoeting in ieder geval niet expliciet. Wij leren mensen om het proces van resonantie serieus te nemen; de ander roept iets in jou wakker en vice versa. Wat er wakker geroepen wordt, voert je terug naar je eigen geschiedenis als begeleider. Door jouw voorgaan in je eigen leerproces en door het nemen van je eigen aandeel in de overdrachtsprocessen die er tussen jou en je cliënt of cursist spelen, open je doorgaans een betekenisvol leerproces bij de ander. In dit leergebied is de oprichter van Phoenix, Wibe Veenbaas, groots. Je eigen menselijke maat nemen als begeleider, vanuit de bereidheid om je eigen leerreis telkens opnieuw aan te gaan, is ons antwoord van vandaag en onze toevoeging aan het systemische gedachtegoed.' 🌀